

Αδιεξοδα (Σημειώσεις)¹

Ζωντανοί εναντίον νεκρών (Franz Hohler)

Σχόλιο

Το αδιάβατο απαράβατο

Από το: Martin Heidegger, Επιστήμη και λογισμός

Σχόλιο

Απο το: Martin Heidegger, "Τι καλείται νοηση:"

Σχόλιο

Το ΔΕΙΝΟΝ

1. (Σοφοκλέους Αντιγόνη, 305-331)

Σχόλιο

2. ΔΟΞΑ (Από το: Hanspeter Padrutt, Und sie bewegt sich doch nicht, σσ. 83-85)

3. Σοφοκλέους Αντιγόνη, πρώτο χορικό (στ. 332-375)

4. Το Ρήγμα / Heidegger, Einführung in die Metaphysik, σσ. 172 κ.ε.

Σημείωση

ΚΕΧΥΜΕΝΑ

1. Ηράκλειτος

2. Byung-Chul Han, Philosophie des Zen-Buddhismus

3. Παρατακτικός λόγος.

[Κατά] Martin Heidegger, Was heisst Denken?

Από το: Θρασύβουλος Γεωργιάδης, Μουσική και ρυθμός στους Έλληνες

Wittgenstein

Σημείωση

4. Friedrich Hoelderlin, Der Fruehling

5. Arthur Rimbaud, Les Illuminations

¹ Ομιλία στο Φόρουμ της Ελληνικής Εταιρείας Φαινομενολογικής-Υπαρξιακής Ανάλυσης Και Ψυχοθεραπείας. 1 Μαρτίου 2006.

Ζωντανοί εναντίον νεκρών (Franz Hohler)

Την δεκαετία του '70 στη Ζυρίχη υπήρχε ένας καμπαρετίστας ονόματι Franz Hohler. Τα νούμερά του αποτελούνταν από γκροτέσκο χιούμορ, τραγούδια που συνόδευε με το τσέλο του και ιστορίες που συνέθετε και αφηγούνταν. Μια τέτοια ιστορία, όπως την ανακαλώ από μνήμης, είναι η εξής:

Ξεκινά ένας ποδοσφαιρικός αγώνας. Αντίπαλοι είναι η ομάδα των ζωντανών και η ομάδα των νεκρών.

Στο γήπεδο μπαίνει πρώτη η ομάδα των ζωντανών, οι παίκτες ξεκινούν με το καθιερωμένο ζέσταμα και, όταν φτάνει η ώρα, παίρνουν τις θέσεις τους.

Τώρα μπαίνουν στο γήπεδο οι νεκροί. Τους φέρνουν στοιβαγμένους σ' ένα κάρο και τους στήνουν το ένα πάνω στον άλλο εμπρός στην εστία τους.

Ο αγώνας ξεκινά. Οι ζωντανοί κάνουν την επίθεσή τους, όμως το σουτ που επιχειρούν προσκρούει στο τείχος των νεκρών. Ακολουθούν κι άλλες επιθέσεις, που γίνονται όλο και πιο ορμητικές, όλο και πιο πεισματικές, όμως οι νεκροί καλύπτουν ολόκληρη την εστία και δεν επιτρέπουν την παραβίασή της.

Το ημίχρονο πλησιάζει, και τώρα προωθείται ακόμα κι ο τερματοφύλακας των ζωντανών. Παίρνει την μπάλα, προελαύνει, εξαπολύει ένα δυνατό σουτ, η μπάλα χτυπά στο οριζόντιο δοκάρι της εστίας των νεκρών, επιστρέφει, και με την δύναμη πού 'χει φτάνει πίσω μέχρι την αφύλακτη πλέον εστία των ζωντανών και κυλάει στα δίκτυα. Το ημίχρονο τελειώνει με σκορ 1-0 υπέρ των νεκρών.

Οι νεκροί φορτώνονται στο κάρο και οδηγούνται στην άκρη του γηπέδου.

Οι ζωντανοί πηγαίνουν στα αποδυτήρια. Είναι κουρασμένοι, αλλά αποφασιστικοί. "Στο δεύτερο ημίχρονο", λένε ο ένας στον άλλο, "θα προσπαθήσουμε περισσότερο".

Σχόλιο

Η ιστορία έχει κάτι ανατριχιαστικό. Σε τι έγκειται; Αθλητικά αγωνίσματα μας είναι αλλιώς οικεία. Η προσποίηση για παράδειγμα έχει υπόψη της τον αντίπαλο. Αυτόν θέλει να ξεγελάσει. Στο μπάσκετ, στον αιφνιδιασμό, ο αμυνόμενος θα "πάρει τα βήματα" του επιτιθέμενου, για να του κάνει "τάπα". Στις απωασιατικές πολεμικές τέχνες είναι η δύναμη του αντίπαλου, που κανείς εκμεταλλεύεται προς όφελός του. Παντού ο αθλητής δρα "συνομιλώντας" με τον αντίπαλο. Και η όλη συνομιλία διέπεται από την έφεση για τη νίκη. Στην ιστορία μας, από την πλευρά των νεκρών λείπει ολότελα. Οι ζωντανοί δρουν εν κενώ.

Στο ποίημα του T.S. Eliot "Ερημη χώρα" η 4η ενότητα ξεκινά ως εξής:

IV. DEATH BY WATER

PHLEBAS the Phoenician, a fortnight dead, / Forgot the cry of gulls, and the deep sea swell / And the profit and loss. / A current under sea / Picked his bones in whispers.

[IV. ΘΑΝΑΤΟΣ ΑΠΟ ΠΝΙΓΜΟ

Ο ΦΛΟΙΒΑΣ ο Φοίνικας, δεκαπέντε μέρες νεκρός, / Ξέχασε τις κραυγές των γλάρων και τη φουσκοθαλασσιά / Και το κέρδος και τη ζημία. / Ένα ρεύμα του βυθού / Σήκωσε τα κόκκαλά του με ψίθυρους.]

Οι νεκροί της ιστορίας μας, σαν τον Φλοιβά, έχουν ξεχάσει ποδόσφαιρο, νίκη και ήττα. Οι ζωντανοί με τέτοιες υπάρξεις αγωνίζονται. Όμως δεν τους παίρνουν υπόψη. Αντίθετα είναι κλεισμένοι στον εαυτό τους ολότελα, κλεισμένοι αυτιστικά στη ζωή. Δρουν εν κενώ, και αυτό το κενό δεν το βλέπουν. Είναι πεπεισμένοι ότι με μεγαλύτερη προσπάθεια θα νικήσουν. Ότι από αυτούς εξαρτάται.

Οι νεκροί είναι μια φιγούρα του άλλου, ο οποίος προβάλλει ως άλλος στον βαθμό που

ένα εγώ εννοεί τον εαυτό του μέσα από τον εαυτό του. Σε όσο μεγαλύτερο βαθμό π.χ. είμαι ένα τέτοιο εγώ, τόσο περισσότερο εννοώ τον εαυτό μου μέσα από τα συμφέροντα και τις ανάγκες μου, τόσο περισσότερο ο άλλος με αφορά στον βαθμό που θα τα ικανοποιήσει, τόσο περισσότερο δεν τον παίρνω υπόψη και το παιχνίδι μαζί του μοιάζει με την ιστορία του Hohler. Τότε κι αυτό, αν το προσέξουμε καλά, γίνεται ανατριχιαστικό.

Και αν οι ζωντανοί της ιστορίας έπαιρναν υπόψη τους νεκρούς που έχουν απέναντί τους; Δεν θα τους έπρεπε να παραιτηθούν από την εικόνα του αντιπάλου; Από την καθήλωση στο δίπολο νίκης και ήττας; Δεν θα τους έπρεπε ίσως να σταθούν απέναντι στους νεκρούς και να ξεχάσουν κι αυτοί, να πάψουν να ορίζονται από τις επιτυχίες και τις αποτυχίες τους; Να φιλιώσουν μαζί τους;

Όμως δεν είμαστε ως θνητοί πάντα σε μια τέτοια θέση; Δεν συνοδεύεται ο καθένας μας από τη μορφή του νεκρού που τον περιμένει; Και δεν την στήνει απέναντί του νομίζοντάς την αντίπαλο και εχθρό του; Πέφτοντας συνεχώς με το κεφάλι στον τοίχο;

Το αδιάβατο απaráβατο

Από το: Martin Heidegger, Επιστήμη και λογισμός²

[57]

Η ψυχιατρική παρακολουθεί την ψυχική ζωή του ανθρώπου στα άρρωστα, και τούτο θα πει πάντα, και στα υγιή του φαινόμενα. Αυτά τα παρασταίνει μέσα από την αντικειμενικότητα της σωματο-ψυχο-πνευματικής ενότητας του συνόλου ανθρώπου. Στην αντικειμενικότητα της ψυχιατρικής κάθε φορά προβάλλει η ήδη παρούσα ανθρώπινη ύπαρξη. Η ύπαρξη, στην οποία ο άνθρωπος υπάρχει ως

² *Wissenschaft und Besinnung*, ..., σσ. 57-62.

άνθρωπος, μένει το απαράβατο της ψυχιατρικής.

[59]

Η φυσική δεν μπορεί ως φυσική να εκφέρει καμιά πρόταση επάνω στη φυσική. Όλες οι προτάσεις της φυσικής μιλούν φυσικοεπιστημονικά. Η φυσική καθεαυτήν ποτέ δεν είναι δυνητικό αντικείμενο ενός φυσικοεπιστημονικού πειράματος. Το ίδιο ισχύει για τη φιλολογία. Ως θεωρία της γλώσσας και της λογοτεχνίας δεν είναι ποτέ δυνητικό αντικείμενο φιλολογικής θεώρησης. Ό,τι ειπώθηκε ισχύει για κάθε επιστήμη.

[60]

Παραμένει: οι επιστήμες δεν είναι σε θέση να παραστήσουν ποτέ τον εαυτό τους ως επιστήμες με τα μέσα της θεωρίας τους και με τις μεθόδους της θεωρίας.

Όταν για την επιστήμη παραμένει ολότελα απαγορευτικό το να υπεισέλθει επιστημονικά στην ίδια την ουσία της, τότε είναι και παντελώς ανίκανη να κατευθυνθεί προς το απαράβατο που ορίζει την ουσία της.

Έτσι δείχνεται κάτι συναρπαστικό. Το στις επιστήμες εκάστοτε απαράβατο: η φύση, ο άνθρωπος, το συμβάν, η γλώσσα, ως αυτό το απαράβατο, για τις επιστήμες και μέσω των επιστημών είναι αδιάβατο.

[61-62]

Και πάλι εκείνο το αδιάβατο απαράβατο μένει στο αφανές. Γι' αυτό η αφάνεια αυτού του θέματος δεν μπορεί να έγκειται μόνο στο ότι δεν μας κάνει εντύπωση και στο ότι δεν το προσέχουμε. Πολύ περισσότερο το αφανές του θέματος βασίζεται στο ότι αυτό καθαυτό, αφεαυτού, δεν βγαίνει στην επιφάνεια. Στο αδιάβατο απαράβατο ως αυτό τούτο έγκειται το ότι συνεχώς παραβαίνεται. Καθόσον το αφανές είναι βασικό στοιχείο του θέματος που αναφέρθηκε, προσδιορίζεται επαρκώς πρώτα όταν πούμε: Το θέμα, το οποίο διακατέχει την

ουσία της επιστήμης, δηλ. της θεωρίας του πραγματικού, είναι το αδιάβατο απαράβατο που προσπερνάται συνεχώς.

Σχόλιο

Όταν πρωτοδιάβασα την έκφραση "το αδιάβατο απαράβατο" ("das unzugänglich Unumgängliche") στο κείμενο του Heidegger, πριν πολλά πολλά χρόνια, ήταν σαν να με χτύπησε κεραυνός. Είχα την αίσθηση ότι αυτός ο λόγος δεν αφορά μόνο την επιστήμη, αλλά βρίσκει καίρια την όλη μας ύπαρξη. Τότε δεν ήξερα πώς να εκφράσω αυτήν την αίσθηση. Το δοκιμάζω σήμερα, ικανοποιώντας ένα παλιό χρέος.

Σε ένα χορικό της Αντιγόνης του Σοφοκλέους, που θα συναντήσουμε παρακάτω, λέει πως ο παντογνώστης και πολυμήχανος άνθρωπος "μόνο των νεκρών τον μελλοντικό τόπο / Ν' αποφύγει δεν ξέρει". Για εκείνον που εννοεί τον εαυτό του αποκλειστικά μέσα από τη ζωή και τη ζωντανή του ύπαρξη, ο "τόπος των νεκρών" είναι αδιανόητος, αποτρόπαιος, αδιάβατος. Όμως, καθόσον "δεν ξέρει να τον αποφύγει", είναι συνάμα, για έναν θνητό, όπως λένε οι Γερμανοί "todsicher", βέβαιος σαν τον θάνατο, απαράβατος. Ο προσκολλημένος στη ζωή όμως τον προσπερνά συνεχώς. Αυτόν, τον αδιάβατο απαράβατο. Όπως οι ζωντανοί στον ποδοσφαιρικό αγώνα με τους νεκρούς. Η εστία των νεκρών είναι για τους ζωντανούς αδιάβατη. Όμως καθόσον οι ζωντανοί δεν μπορούν παρά να είναι στραμμένοι προς αυτήν, είναι και απαράβατη. Και, πιστεύοντας ακράδαντα στην τελική νίκη, προσπερνούν αυτό το αδιάβατο απαράβατο συνεχώς.

Ό,τι είδαμε αναφορικά με τη ζωή και τον θάνατο, αφορά κάθε χωρισμό και κάθε συνακόλουθη εμπλοκή σε ζεύγη αντιθέσεων. Έτσι για αυτόν που επιδιώκει τη βεβαιότητα, η αμφιβολία είναι αντίστοιχα αδιάβατη. Και πάλι, καθόσον πρέπει συνεχώς να αμύνεται εναντίον της, βρίσκεται αναγκαστικά σε διαρκή αναφορά προς αυτήν, κι έτσι η αμφιβολία, ως διαρκώς παρούσα, γίνεται απαράβατη.

Το αδιάβατο απαράβατο χαρακτηρίζει τη λύπη γι' αυτόν που είναι εξαρτημένος από τη

χαρά, την αδυναμία για τον προσκολλημένο στη δύναμη, τη φτώχεια γι' αυτόν που εννοεί τον εαυτό του μέσα από τον πλούτο.

Ακόμα το αδιάβατο απαράβατο χαρακτηρίζει το Εσύ για ένα Εγώ που ορίζεται από την ταυτότητά του. Διότι το να διαποτιστεί ένα τέτοιο Εγώ από ένα Εσύ, σημαίνει τον χαμό του. Μια ακραία μορφή του είναι διάφορες ψυχωτικές εμπειρίες. Το Εσύ του είναι αδιάβατο. Και πάλι, μόνο χάρη στο Εσύ και στην διαφοροποίηση απ' αυτό επιβεβαιώνει και διασφαλίζει την ταυτότητά του. Το Εσύ, το γι' αυτό αδιάβατο, του είναι και απαράβατο.

Σ' αυτήν την οπτική θα μπορούσαμε να δούμε το αδιάβατο απαράβατο ως τη φόρμουλα για τα πράγματα που ταλανίζουν τους ανθρώπους. Είναι η φόρμουλα για τα αδιέξοδα. Αφορά κάθε κατάσταση στην οποία κανείς βρίσκεται κλειδωμένος στο "και ναι και όχι", στο "μπρος γκρεμός και πίσω ρέμα", στο "μαζί δεν κάνουμε και χώρια δεν μπορούμε". Είναι καταστάσεις οι οποίες εξ ορισμού δεν έχουν λύση.

Απο το: Martin Heidegger, "Τι καλείται νοηση;"

Ο Heidegger επανέρχεται στο θέμα σε μια σειρά παραδόσεων με τίτλο "Τι είναι νόηση;". Εκεί λέει:

Η ιστορική επιστήμη ερευνά [...] μια εποχή από κάθε δυνατή άποψη, και πάλι δεν ερευνά ποτέ τι είναι η ιστορία. Αυτό δεν μπορεί καν να το ερευνήσει επιστημονικά. Με μια ιστορική μέθοδο ένας άνθρωπος ποτέ δεν θα βρει τι είναι ιστορία· όπως ένας μαθηματικός επίσης δεν θα μπορέσει να δείξει ποτέ με μια μαθηματική μέθοδο, δηλ. με την επιστήμη του, που θα πει τελικά με μαθηματικούς τύπους, τι είναι το μαθηματικό. Για τις επιστήμες η ουσία των περιοχών τους, η ιστορία, η τέχνη, η ποίηση, η γλώσσα, η φύση, ο άνθρωπος, ο θεός - μένει αδιάβατη. Όμως συνάμα οι επιστήμες θα βρίσκονταν συνεχώς στο

κενό, αν δεν κινούνταν μέσα σ' αυτές τις περιοχές. Η ουσία των περιοχών που αναφέρθηκαν είναι το θέμα της νόησης. Καθόσον οι επιστήμες ως επιστήμες δεν έχουν καμιά πρόσβαση σ' αυτό το θέμα, πρέπει να ειπωθεί ότι δεν σκέφτονται. Όταν λέγεται αυτό, τότε ακούγεται καταρχήν σαν η νόηση να θεωρεί πως υπερέχει των επιστημών. Αυτή η θεώρηση, όπου υφίσταται, θα ήταν άδικη· διότι ακριβώς επειδή η νόηση κινείται εκεί όπου θα μπορούσε να εννοήσει την ουσία της ιστορίας, της τέχνης, της γλώσσας, όμως ακόμα δεν το μπορεί, πάντα η νόηση γνωρίζει ουσιαστικά λιγότερα από τις επιστήμες. Αυτές φέρουν το όνομά τους³ τελείως δικαιωματικά διότι γνωρίζουν άπειρα περισσότερα από την νόηση. Κι όμως σε κάθε επιστήμη υπάρχει μια άλλη πλευρά στην οποία αυτή, ως επιστήμη, δεν μπορεί να φθάσει ποτέ: η ουσία και η προέλευση της ουσίας της περιοχής της, επίσης η ουσία και η προέλευση της ουσίας του τρόπου της γνώσης τον οποίο ασκεί, και πολλά άλλα. Οι επιστήμες μένουν αναγκαστικά στη μια πλευρά. Μ' αυτήν την έννοια είναι μονόπλευρες, όμως έτσι που η άλλη πλευρά πάντα να προβάλλει κι αυτή. Το μονόπλευρο των επιστημών διατηρεί τον δικό του πολύπλευρο χαρακτήρα. Όμως αυτό το πολύπλευρο μπορεί να επεκταθεί στον βαθμό που το μονόπλευρο, στο οποίο θεμελιώνεται, δεν εμπίπτει πλέον διόλου στο βλέμμα. Πάντως εκεί που ο άνθρωπος δεν βλέπει καν τη μία πλευρά ως τη μία, έχει χάσει και την άλλη από τα μάτια. Η διαφορά μεταξύ των δύο πλευρών, το ανάμεσό τους, τρόπον τινά παραχώνεται. Όλα έχουν ισοπεδωθεί σε ένα επίπεδο. Κανείς έχει γνώμη, και τον ίδιο τρόπο της γνώμης, για όλα και για το κάθε τι. Σήμερα κάθε εφημερίδα, κάθε εικονογραφημένο περιοδικό, κάθε ραδιοφωνικό πρόγραμμα παρέχει στην ομοιόμορφη γνώμη με όμοιο τρόπο τα πάντα. Τα αντικείμενα των επιστημών και το θέμα της νόησης χρησιμοποιούνται με την ίδια ομοιομορφία. Πάντως θα πέφταμε σε μια ολέθρια πλάνη εάν νομίζαμε

³ Η γερμανική λέξη για την επιστήμη είναι "Wissenschaft", κατά λέξη: η υπόθεση του γιγνώσκειν.

ότι η παραπομπή σε τέτοια φαινόμενα εξυπηρετεί έναν χαρακτηρισμό, ή ακόμα και μια κριτική του παρόντος μας. Θα πέφταμε θύματα μιας ολέθριας αυταπάτης εάν νομίζαμε πως αρκεί μια υποτίμηση αφ' υψηλού για να ξεφύγουμε από την αφανή δύναμη της ομοιόμορφης μονόπλευρης γνώμης. Αντίθετα το ζήτημα είναι να δούμε το δεινό, το οποίο εδώ καταρχήν προετοιμάζεται. Η μονόπλευρη γνώμη, η οποία πουθενά πλέον δεν προσέχει την ουσία του θέματος, έχει επεκταθεί στο ολόπλευρο, κι αυτό έχει ενδυθεί την επίφαση του ανώδυνου και του φυσικού. Όμως αυτή η ολόπλευρη γνώμη, που πραγματεύεται τα πάντα ομοιόμορφα και το ίδιο αστόχαστα, είναι η προετοιμασία πρώτα γι' αυτό που συμβαίνει πραγματικά.⁴

Σχόλιο

Η θέση, από την οποία ξεκινά ο Heidegger, είναι η ίδια και στα δυο αποσπάσματα. Στο πρώτο: "Οι επιστήμες δεν είναι σε θέση να παραστήσουν ποτέ τον εαυτό τους ως επιστήμες με τα μέσα της θεωρίας τους και με τις μεθόδους της θεωρίας." Στο δεύτερο: "Για τις επιστήμες η ουσία των περιοχών τους [...] μένει αδιάβατη."

Ο αναγνώστης θα παρατήρησε ότι δεν συζητώ το "αδιάβατο απαράβατο" στην οπτική του Heidegger. Ωστόσο θα επιχειρήσω μια σύντομη παρέκβαση που έχει ένα νόημα για την θεραπευτική πράξη. Ο Heidegger μιλά για το ότι είναι αδύνατο, μια επιστήμη να παραστήσει τον "εαυτό" της, να αποκτήσει πρόσβαση στην "ουσία" της. Υπό όρους ο Heidegger θα συμφωνούσε με την φράση του Wittgenstein: "Σκέψου ένα γραμμόφωνο να λέει, 'Είμαι ένα μηχανήμα μόνο'". Πώς τούτο αφορά την ψυχολογία; Κατά το ότι την προκαλεί να το ξανασκεφτεί, αν μπορεί κανείς να δει ποτέ την "ουσία" του. Αν μπορεί πραγματικά να μιλήσει για τον "εαυτό" του. Μας υποψιάζει για το ότι κάποτε θέτουμε έναν "εαυτό", τον κάνουμε θέμα και κατόπιν τον αναζητούμε, δηλαδή σκιαγραφούμε μια φιγούρα προορισμένη να επιμένει ως το αδιάβατο απαράβατο που μας συνεπαίρνει στον

⁴ *Was heisst Denken?*, ..., σσ. 57-58

φαύλο κύκλο του. (Εδώ δεν θα υπεισέλθω σε μια συζήτηση της οπτικής του Heidegger που διαφέρει από αυτήν που αναφέσθηκε.)

Το δεύτερο απόσπασμα του Heidegger μας φέρνει λοιπόν σε έναν τόπο όπου το φυγικό προσπέρασμα του "αδιάβατου απαράβατου" έχει συντελεστεί. Το αδιέξοδο δεν υφίσταται. Δεν υπάρχει πλέον τίποτα ανατριχιαστικό. Κυριαρχεί το "ανώδυνο και φυσικό" μιας "μονόπλευρης" "γνώμης που πραγματεύεται τα πάντα ομοιόμορφα και το ίδιο αστόχαστα". Ο θεραπευτής ρωτάει: Πότε συμβαίνει αυτό; Συμβαίνει όταν η πίστη στη χαρά, στη δύναμη, στον πλούτο, στο Εγώ με τις ανάγκες του, στη ζωή ως αντίπαλη του θανάτου γίνεται άκριτη, δηλαδή "φυσική". Στον χώρο της ψυχο- και φαρμακοθεραπείας, το συναντάμε στην πίστη σε μια θεραπεία κατά το ιατρικό πρότυπο, δηλαδή την *restitutio ad integram*, την αποκατάσταση στο άρτιο, όπου κανείς επιζητεί να γίνει όπως ήταν και πριν. Όπως ειπώθηκε στην συζήτηση του προηγούμενου αποσπάσματος, η πίστη που εδώ είναι επί το έργον, είναι παραμύθιασμα. Στον βαθμό τώρα που αυτό το παραμύθι δεν έχει συντριβεί επάνω στην πραγματικότητα, στον βαθμό δηλαδή που π.χ. ο προσκολλημένος στη χαρά μπορεί ακόμα να κλείνει τα μάτια εμπρός στη λύπη, δεν μπορεί ούτε και να χαίρεται, καθώς η χαρά του θα σκιάζεται από την αγωνία του "ας κρατήσει", ή από μια άμυνα απέναντι στο λυπηρό, ή από μια φυγή προς τα εμπρός μιας ξεσαλωμένης ευφορίας κλπ. Θα είναι πάντα μια χαρά σπαστική.

Το ίδιο βέβαια συμβαίνει και με τον "πονεμένο άνθρωπο", τον "κλάψα", που αντίστοιχα δεν γνωρίζει τον πόνο.

Όμως κανείς, μη όντας σε θέση ούτε να χαίρεται ούτε να λυπάται, έχει περιπέσει στο "ανώδυνο και φυσικό" αυτής της "μονόπλευρης", δηλαδή προς τη χαρά προσηλωμένης, "γνώμης που πραγματεύεται τα πάντα ομοιόμορφα και το ίδιο αστόχαστα", καθόσον κρίνει τα πάντα ως προς κατά πόσον θα του φέρουν χαρά ή όχι, και ακριβώς έτσι χάνει και χαρά και λύπη.

Τώρα, σ' αυτό το απόσπασμα, ο Heidegger προχωρεί ένα βήμα ακόμη. Μιλά για "το

δεινό, το οποίο εδώ καταρχήν προετοιμάζεται". Και πάλι δεν θα υπεισέλθω στο υπονοούμενο της σκέψης του αλλά θα μείνω στο παράδειγμα του ανθρώπου μας που είναι καθηλωμένος στην επιδίωξη της χαράς και στην αποφυγή της λύπης. Και γι' αυτόν υπάρχει ένα "δεινό" που "προετοιμάζεται". Έγκειται στο ότι το πώς είναι τα πράγματα είναι πάντα δυνατότερο από το πώς θέλουμε να είναι τα πράγματα. Το φράγμα που έχει υψώσει, κάπως κάπου κάποτε θα ραγίσει. Και στον βαθμό που είναι καθηλωμένος, η προοπτική, ή η διαφαινόμενη επέλευση αυτού του ραγίσματος θα ισοδυναμεί με μικρότερη ή μεγαλύτερη καταστροφή. Πολλές φορές αυτή είναι η ώρα που κάποιος θα επικαλεστεί την βοήθεια του θεραπευτή.

Η γερμανική λέξη που εδώ χρησιμοποιεί ο Heidegger, είναι εκείνη με την οποία και μεταφράζει την αρχαία ελληνική λέξη "δεινόν" από ένα χορικό της Αντιγόνης. Η μελέτη του μπορεί να ανοίξει το θέμα μας σε μια νέα διάσταση.

Το «δεινόν» απαντάται στην τραγωδία σε πολλά σημεία. Το "αδιάβατο απαράβατο" δεν καθορίζει μόνο την επιστήμη. Οι παρωπίδες, θα το δούμε και στην συνέχεια, είναι μοίρα όλων μας. Φυτρώνουν μαζί με το άνοιγμα των ματιών μας και χάνονται μόνο με τον χαμό τους. Είναι αυτό που κάνει τον άνθρωπο, όπως λέγεται σ' ένα χορικό από την *Αντιγόνη* του Σοφοκλή, να είναι το "δεινότερο όλων των δεινών". Θα το προσεγγίσουμε αρχικά μέσα από ένα απόσπασμα από την *Αντιγόνη*. Είναι η ώρα που ο Κρέοντας, ο οποίος έχει απαγορεύσει επί ποινή θανάτου να ταφεί ο Πολυνείκης, μαθαίνει από τον φύλακα και μαντατοφόρο ότι όντως κάποιος αγνόησε την απαγόρευσή του και απότινε τις δέουσες τιμές στον νεκρό. (Η ελληνική μετάφραση ακολουθεί εκείνη του Hölderlin).

Το ΔΕΙΝΟΝ

1. (Σοφοκλέους Αντιγόνη, 305-331)

ΚΡΕΩΝ	KREON	ΚΡΕΩΝ
[...]	[...]	[...]
ΕΥ ΤΟΥΤ' ΕΠΙΣΤΑΣ', ορκιος δε σοι λεγω: ει μη τον αυτοχειρα τουδε του ταφου ευροντες εκφανειτ' ες οφθαλμους εμους, ουχ υμιν Αιδης μουνος αρκεσει, πριν αν ζωντες κρεμαστοι τηνδε δηλωσηθ' υβριν, ιν' ειδοτες το κερδος ενθεν οιστεον 310 το λοιπον αρπαζητε, και μαθηθ' οτι ουκ εξ απαντος δει το κερδαινειν φιλειν.	So weiss ich dies, und, dargestellt zum Eide, Sag ich dir dies: den Thäter müsst ihr liefern, Der hakt die Todten, den vors Auge müsst ihr Mir schaffen, oder leben erst, ans Kreuz gehängt, Das üppige Beginnen mir verrathen, Dann könnet ihr gefasst seyn auf die Hölle. Da schaut ihr dann, woher man den Gewinn hohlt, Vermacht die Plünderung einander, und erfahrt,	Λοιπόν εγώ ξέρω τούτο, και, παίρνοντας όρκο, Σου το λέγω τούτο: τον δράστη να μου φέρετε πρέπει Που σκαλίζει τους νεκρούς, μπρος στα μάτια μου πρέπει Να τον κουβαλήσετε, αλλιώς, ζωντανοί πρώτα, πάνω στο σταυρό, Θα μου μαρτυρήσετε πώς ξεκινήσαν τα πάντα, Και μετά νά 'στε έτοιμοι για την κόλαση. Θα δείτε τότε από πού κανείς βγάζει το κέρδος, Θα μοιραστείτε τη λεία και θα μάθετε Πως όλα δεν είναι καμωμένα γι'

εκ των γαρ αισχρων λημματων τους πλειονας ατωμενους ιδοις αν η σεσωσμενους. ΦΥΛΑΞ ειπειν τι δωσεις η στραφεις ουτως ιω; ΚΡΕΩΝ ουκ οισθα και νυν ως ανιαρως λεγεις; ΦΥΛΑΞ εν τοισιν ωσιν η 'πι τη ψυχη δακνει; ΚΡΕΩΝ τι δε ρυθμιζεις την εμην λυπην οπου; ΦΥΛΑΞ ο δρων σ' ανια τας φρενας, τα δ' ωτ' εγω. ΚΡΕΩΝ οιμ' ως λαλημα δηλον εκπεφυκος ει. 320 ΦΥΛΑΞ	Dass alles nicht gemacht ist zum Erwerbe. Das weisst du gut, durch schlimmen Vortheil sind Betrogen mehrere, denn wohlbehalten. DER BOTE Gibst du, was auszurichten, oder kehrt' ich so? KREON Weist du, wie eine Quaal jezt ist in deinen Worten? DER BOTE Sticht es im Ohre, stichts im Innern dir? KREON Was rechnest du, wo sich mein Kummer finde? DER BOTE Der Thäter plagt den Sinn, die Ohren ich. KREON O mir! welch furchtbarer Sprechart bist du geboren?	απόκτηση. Το ξέρεις καλά, από αθέμιτα μέσα Περισσότεροι εξαπατήθηκαν παρά σώθηκαν. Ο ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ Έχεις να παραγγείλεις να πω κάτι ή να γυρίσω έτσι; ΚΡΕΩΝ Ξέρεις τι βάσανο είναι τώρα τα λόγια σου; Ο ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ Σου πονάνε τ' αυτιά, σου πονά η ψυχή σου; ΚΡΕΩΝ Τι λογαριάζεις πού είναι η έγνοια μου; Ο ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ Ο δράστης ταλανίζει τον νου, εγώ τ' αυτιά. ΚΡΕΩΝ Ωχι! Με τι φοβερή γλώσσα γεννήθηκες; Ο ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ Έτσι είναι γιατί δεν είμαι στη δουλειά. ΚΡΕΩΝ
---	---	---

ουκουν το γ' εργον τουτο ποιησας ποτε. ΚΡΕΩΝ και ταυτ' επ' αργυρω γε την ψυχην προδους. ΦΥΛΑΞ φευ: η δεινον ω δοκη γε και ψευδη δοκειν.	DER BOTE So ists, weil ich nicht in der Sache mit bin. KREON Du bists! um Geld verrathend deine Seele! DER BOTE Ach! furchtbar ist Gewissen ohne Wahrheit!	Είσαι! προδώνοντας την ψυχή σου για το χρήμα! Ο ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ Αχ! Τι δεινό, η συνείδηση δίχως αλήθεια! (Αχ! Τι δεινό, αυτός που έχει γνώμη να έχει και λάθος γνώμη!)
--	---	---

Σχόλιο

Ο κρίσιμος λόγος είναι η τελική φράση του φύλακα. Την μετέφρασα και κατά λέξη. Η φράση κατά την γνώμη μου δεν αναφέρεται μόνο στον Κρέοντα και στην περίπτωση αλλά διατυπώνει έναν νόμο που ορίζει τον άνθρωπο: Αυτός που ΔΟΚΕΙ, είναι μοιραίο να ΔΟΚΕΙ ΨΕΥΔΗ ... ΔΟΚΕΙ ΨΕΥΔΗ. Όμως ας δούμε την πορεία της στιχομυθίας που καταλήγει στη φράση του φύλακα. Τα αρχικά λόγια του Κρέοντα μιλούν για μια σαφή εικόνα για το πώς γίναν τα πράγματα: Ο δράστης δωροδόκησε τους φύλακες, κι αυτοί τον άφησαν να αποτίσει στον Πολυνείκη τις νεκρικές τιμές. Ο Κρέων ορκίζεται μάλιστα ότι θα τιμωρήσει τους φύλακες αν δεν του φέρουν τον δράστη. Τόσο βέβαιος είναι για την εκδοχή του. Και από πού έχει αυτήν τη βεβαιότητα; Από πουθενά! Ένα ενδεχόμενο, το ότι οι φύλακες πιθανόν να δωροδοκήθηκαν κλπ., στα μάτια του προβάλλει ως απτή πραγματικότητα. Και πώς γίνεται αυτό; Γίνεται εκεί που κανείς γνωρίζει ως πραγματικότητα το "ένα κι ένα κάνει δύο", εκεί που τα πράγματα δεν μπορεί παρά να έχουν μια και μόνη εξήγηση - και ούτε καν εξήγηση. Εκεί που τα πράγματα δεν μπορεί παρά να έχουν γίνει μ' αυτόν τον τρόπο. Ένας τέτοιος άνθρωπος κινείται σ' αυτήν την

περιορισμένη, μονοδιάστατη όψη της πραγματικότητας. Κάθε άλλη δυνατότητα του παίρνει το έδαφος κάτω από τα πόδια.

2. ΔΟΞΑ (Από το: Hanspeter Padruitt, Und sie bewegt sich doch nicht, σσ. 83-85)

- ΔΟΞΑ(1/30)

- ΤΑ ΔΟΚΟΥΝΤΑ (1/31)

- ΔΟΚΙΜΟΣ(1/32)

Η λέξη-ρίζα των τριών λέξεων σημαίνει αρχικά: δέχομαι πρόθυμα. Επομένως το ρήμα ΔΟΚΕΙΝ μπορεί να εννοεί "δέχομαι" (με την έννοια μιας γνώμης), "βλέπω" (κάτι μ' αυτόν και μ' αυτόν τον τρόπο). Όμως ό,τι προσδέχεται ένα φως πρόθυμα, λάμπει το ίδιο, για παράδειγμα φωτεινά πρόβατα στο φεγγαρόφωτο. (Για την φυσική μας είναι αντίστροφα: Γι' αυτήν λάμπει ό,τι απωθεί, αντανακλά φως ή ό,τι παράγει φως το ίδιο.) Αντίστοιχα ΔΟΚΕΙΝ δεν σήμαινε μόνο "δέχομαι", αλλά και: (στο φως) προσλαμβάνω μορφή, φαίνομαι, ισχύω. Επομένως το παράγωγο ουσιαστικό ΔΟΞΑ δεν σημαίνει μόνο τη γνώμη που έχει κανείς αλλά και τη φήμη που έχει στην γνώμη των άλλων ανθρώπων. Όποιος προσδέχεται "αίγλη θεόσταλτη", όπως ο νικητής στην πάλη ο τραγουδισμένος από τον Πίνδαρο, λάμπει ο ίδιος, για ένα διάστημα τουλάχιστον. (Σ' εμάς κι αυτό είναι αντίστροφα: Για να φημίζεται κάτι, δεν πρέπει να προσδέχεται αλλά να "ακτινοβολεί" και να παράγει.)

ΔΟΞΑ λοιπόν θα πει γνώμη και "δόξα". [...]

Τώρα στις ελληνικές λέξεις υπάρχει κι ένα ακόμα διπλό νόημα, το οποίο η λέξη άποψη δεν γνωρίζει τόσο, η θετική και η υποτιμητική σημασία: γνώμη και παραλήρημα, δόξα και επίφαση. [...]

Η ελληνική ΔΟΞΑ συγκεντρώνει σε μία λέξη τις τέσσερις σημασίες, το διπλό νόημα άποψης (κάτι δείχνεται, και αντιλαμβάνομαι κάτι) και φαινομένου (λάμψη και απάτη). Γι' αυτό και για τον Heribert Boeder σ' αυτήν την ΔΟΞΑ ανήκει μια αντίληψη αυτού που δείχνεται και μια άκριτη αξίωση να είναι αληθινή. Αυτή η αντίληψη είναι "τόσο σίγουρη για την υπόθεσή της, που παραμένει αδιάφορη απέναντι στις ίδιες της τις προϋποθέσεις".⁵

>Την στιχομυθία μεταξύ του Κρέοντα και του φύλακα την ακολουθεί ένα χορικό το οποίο άδει ακριβώς τον άνθρωπο ως το δεινότερο όλων των δεινών, κάπου στην κατεύθυνση που αναφέρθηκε. Η μετάφραση ακολουθεί την γερμανική του Martin Heidegger:

3. Σοφοκλέους Αντιγόνη, πρώτο χορικό (στ. 332-375)

αρχαιο κειμενο	η μεταφραση του Heidegger	η μεταφραση του Heidegger στα ελληνικα
πολλὰ τὰ δεινὰ κούδεν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει.	Vielfältig das Unheimliche, nichts doch über den Menschen hinaus Unheimlicheres ragend sich regt.	Πολύπτυχο το δεινό, μα απ' όσα προβάλλουν και κινούνται τίποτα δεν είναι από τον άνθρωπο δεινότερο.
335τοῦτο καὶ πολιοῦ πέραν πόντου χειμερίῳ νότῳ	Der fährt aus auf die schäumende Flut beim Süd Sturm des Winters und kreuzt zwischen den in die Tiefe sich reißenden Wogen.	Τούτος ξανοίγεται στ' αφρισμένα νερά με τον άγριο νοτιά του χειμώνα και ταξιδεύει στα χάσματα των κυμάτων.
χωρεῖ, περιβρυχίοισιν περῶν ὑπ' οἴδμασιν. θεῶν τε τὰν ὑπερτάταν, Γᾶν	Der Götter auch die erhabenste,	Και των θεών την υπερτάτη, τη

⁵ π.χ. "Εξιχνιάσαμε το μυστήριο της σκέψης".

ἄφθιτον, ἀκαμάταν, ἀποτρύεται ἰλλομένων ἀρότρων ἔτος εἰς ἔτος 340 ἵππείῳ γένει πολεύων. κουφονόων τε φύλον ὀρνίθων ἀμφιβαλὼν ἄγει 345 καὶ θηρῶν ἀγρίων ἔθνη πόντου τ' εἰναλίαν φύσιν σπεύρῃσι δικτυοκλώστοις, περιφραδῆς ἀνὴρ: κρατεῖ δὲ μηχαναῖς ἀγραύλου 350 θηρὸς ὄρεσσιβάτα, λασιαύχενά θ' ἵππον ὀχμάζεται ἀμφὶ λόφον ζυγῶν οὕρειόν τ' ἀκμήτα ταῦρον. καὶ φθέγμα καὶ ἀνεμόεν φρόνημα καὶ ἀστυνόμους ὀργὰς ἐδιδάξατο καὶ	die Erde, abmüdet er die unzerstörlich Mühelose, umstürzend sie von Jahr zu Jahr, hintreibend und her mit den Rossen die Pflüge. Auch den leichtschwebenden Vogelschwarm umgarnt er und jagt das Tiervolk der Wildnis und des Meeres einheimisch Gewoge der umher sinnende Mann. Er überwältigt mit Listen das Tier, das nächtigt auf Bergen und wandert, den rauhmähnigen Nacken des Rosses und den niebezwungenen Stier mit dem Holze umhalsend zwingt er ins Joch. Auch in das Getöse des Wortes und ins windige Allesverstehen fand er sich, auch in den Mut der Herrschaft über die Städte. Auch wie er entfliehe, hat er bedacht, der Aussetzung unter die Pfeile der Wetter, der ungattigen auch der Fröste. Überall hinausfahrend	γη, την ἀφθαρτη, την ακάματη καταπονεί αναδεύοντάς την χρόνο με χρόνο σπρώχνοντας με τ' ἄλογα πέρα δώθε τα ἀροτρα. Και τα σμήνη των πουλιῶν που αιωρούνται ἀνάλαφρα τα πιάνει στο δίκτυ και κυνηγά τα ζῶα των αγριότοπων και ὅ,τι εντόπιο στο κύμα της θάλασσας ο περισπούδαστος ἄνθρωπος. Μηχανεύεται δόλους και πιάνει το ζῶο που πλανιέται και διανυκτερεύει στα ὄρη, τον δασύτριχο τράχηλο του αλόγου και τον αδάμαστο ταύρο περνώντας τους ξύλινο περιλαίμιο βάζει στον ζυγό. Και τους φθόγγους των λέξεων και την ανεμάρπαστη γνώμη για ὅλα ἔμαθε, και το θάρρος να εξουσιάζει τις πόλεις. Και πῶς να ξεφεύγει σκέφτηκε την ἐκθεση στα περονιάσματα της καταιγίδας και των
--	--	---

δυσσαύλων πάγων υπαίθρεια καὶ δύσομβρα φεύγειν βέλη παντοπόρος: ἄπορος ἐπ’ οὐδὲν ἔρχεται 360τὸ μέλλον: Ἄϊδα μόνον φεῦξιν οὐκ ἐπάξεται: νόσων δ’ ἀμηχάνων φυγὰς ξυμπέφρασαι. σοφόν τι τὸ μηχανόεν τέχνας ὑπὲρ ἐλπίδ’ ἔχων τοτὲ μὲν κακόν, ἄλλοτ’ ἐπ’ ἐσθλὸν ἔρπει, νόμους γεραίρων χθονὸς θεῶν τ’ ἔνορκον δίκαν, 370ὕψιπολις: ἄπολις ὅτω τὸ μὴ καλὸν ξύνεστι τόλμας χάριν. μήτ’ ἐμοὶ παρέστιος 375γένοιτο μήτ’ ἴσον φρονῶν ὃς τάδ’ ἔρδει.	unterwegs erfahrungslos ohne Ausweg kommt er zum Nichts. Dem einzigen Andrang vermag er, dem Tod, durch keine Flucht je zu wehren, sei ihm geglückt auch vor notvollem Siechtum geschicktes Entweichen. Gewitziges wohl, weil das Gemache des Könnens, über Verhoffen bemeisternd verfällt er einmal auf Arges gar, Wackeres zum anderen wieder gerät ihm. Zwischen die Satzung der Erde und den beschworenen Fug der Götter hindurch fährt er: Hochüberragend die Stätte, verlustig der Stätte ist er, dem immer das Unseiende seiend der Wagnis zugunsten. Nicht werde dem Herde ein Trauter mir der, nicht auch teile mit mir sein Wähnen mein Wissen, der dieses führet ins Werk.	αφιλόξενων παγετών. Παντού έξω καθοδόν σε πορείες, άπειρος δίχως διέξοδο φτάνει στο τίποτα. Το μόνο απ' όσα ενσκήπτουν, τον θάνατο, δεν μπορεί ποτέ με κανένα τρόπο να αποφύγει, ακόμα κι αν το καταφέρει να γλιτώσει από αρρώστιες βαριές. Και τέχνες, που μηχανεύεται και κατακτά ανέλπιστα, πότε του βγαίνουν σε κακό, άλλοτε πάλι κάτι γερό του πετυχαίνει. Ανάμεσα στην γης τους θεσμούς και στην θεών την ένορκη αρμονία πορεύεται: Προβεβλημένος στον τόπο, άτοπος είναι τούτος, που γι' αυτόν το μη όν είναι πάντα όν χάρη στην τόλμη. Μη μου γίνει συνέστιος αυτός ούτε και το φρόνημά του να μοιραστεί τη γνώση μου, αυτός που τέτοια τα έργα του.
---	--	---

> Δίκη/Τέχνη.

Για το επόμενο: Να θυμάστε, αυτό που είμαι, είναι δυνατότερο από αυτό που θέλω, ελπίζω, φοβάμαι να είμαι, αυτό που θεωρώ, πιστεύω, παριστάνω πως είμαι και πως πρέπει να είμαι. Όλα τους συνιστούν "βιαιοπραγία", την λέξη θα την συναντήσουμε στο κείμενο που ακολουθεί, και κάπως κάποτε θα συντριβούν, και σ' αυτήν τούτη την συντριβή δηλώνεται αυτό που είμαι. Σ' αυτήν την αναμέτρηση, ΔΙΚΗ⁶ ΤΕΧΝΗ... Είμαι αυτό τούτο το ρήγμα.

4. Το Ρήγμα / Heidegger, Einführung in die Metaphysik, σσ. 172 κ.ε.

c) Der dritte Gang: Die eigentliche Auslegung als Sagen des Ungesagten. Das Da-sein des geschichtlichen Menschen als die Bresche für die Eröffnung des Seins im Seienden - der Zwischen-fall

[...]

Das δεινότατον des δεινόν das Unheimlichste des Unheimlichen, liegt im gegenwendigen Bezug von δίκη und τέχνη. Das Unheimlichste ist nicht die gradweise höchste Steigerung des Unheimlichen. Es ist der Artung nach das Einzigartige am Unheimlichen. In der Gegenwendigkeit des überwältigenden Seienden im Ganzen und des gewalttätigen Daseins des Menschen wird die Möglichkeit des Absturzes in das Ausweg- und Stätte-lose

γ) Η τρίτη πορεία: Η καθαυτό ερμηνεία ως λόγος του ανείπωτου. Η ύπαρξη του ιστορικού ανθρώπου ως το ρήγμα για την διάνοιξη του είναι στο ον - το επ-εισόδιο

[...]

Το δεινότατο του **δεινόν** έγκειται στην αντίμοιρη αναφορά **δίκης** και **τέχνης**. Το δεινότατο δεν είναι η βαθμιαία ύψιστη κορύφωση του δεινού. Είναι, από την φύση του, το μοναδικό στο δεινό. Στο αντίμοιρο του σαρωτικού όντος καθόλου [το ΕΙΝΑΙ] και της βιαιοπραγούς ύπαρξης του ανθρώπου [η ΔΟΞΑ] επενεργείται η δυνατότητα της κατακρήμνισης στο αδιέξοδο και στο άτοπο: ο όλεθρος. Όμως αυτός, και η δυνατότητά

⁶ "Τζάμπα φαγητό δεν υπάρχει".

erwirkt: der Verderb. Dieser und die Möglichkeit dazu stellen sich aber nicht erst am Ende ein, sofern der Gewalt-tätige in einer einzelnen Gewalt-tat nicht durchkommt und sich vergreift, sondern dieser Verderb waltet und wartet von Grund aus in der Gegenwendigkeit des Überwältigenden und der Gewalt-tätigkeit. Die Gewalt-tätigkeit gegen die Übergewalt des Seins *muß* an dieser zerbrechen, wenn das Sein als das waltet, als was es west, als φύσις aufgehendes Walten.

Diese Notwendigkeit des Zerbrechens kann aber nur bestehen, insofern das, was zerbrechen muß, in ein solches Da-sein genötigt wird. Der Mensch ist aber in ein solches Da-sein genötigt, in die Not solchen Seins geworfen, weil das Überwältigende als ein solches, um waltend zu erscheinen, die Stätte der Offenheit für es *braucht*. Von dieser durch das Sein selbst ernötigten Not her verstanden, eröffnet sich uns erst das Wesen des Menschseins. Da-sein des geschichtlichen

του δεν έρχεται στο τέλος, καθόσον ο βιαιοπραγής δεν τα καταφέρνει σε μια μεμονωμένη βιαιοπραγία και αστοχεί, αλλ' αυτός ο όλεθρος κρατεί και συντηρεί εκ θεμελίων το αντίμοιρο του σαρωτικού και της βιαιο-πραγίας. Η βιαιο-πραγία ενάντια στο σαρωτικό του είναι *πρέπει* να συντριβεί πάνω του, εφόσον το είναι κρατεί ως αυτό οποίο είναι, κράτος αναφυόμενο ως φύσις⁷.

Όμως αυτή η αναγκαιότητα της συντριβής μπορεί να υφίσταται μόνο καθόσον αυτό που πρέπει να συντριβεί εξαναγκάζεται σε μια τέτοια ύπαρξη. Όμως ο άνθρωπος εξαναγκάζεται σε μια τέτοια ύπαρξη⁸, πέφτει στην ανάγκη ενός τέτοιου είναι διότι το σαρωτικό ως αυτό τούτο, για να εμφανιστεί ως κρατούν, *χρειάζεται* για τον εαυτό του τον τόπο της ανοιχτότητας. Πρώτα κατανοημένη από εκείνη την ανάγκη, την εξαναγκασμένη από το είναι καθαυτό, μας διανοίγεται η ουσίαση του ανθρώπινου είναι. Ύπαρξη του ιστορικού ανθρώπου θα πει: έχοντας τεθεί

⁷ Για τον Heidegger στους Αρχαίους η ΦΥΣΙΣ είναι όνομα για το ΕΙΝΑΙ.

⁸ Εξαναγκάζεται - όχι όπως με εξαναγκάζουν να πάω στο αυτόφωρο ή όπως η λεγόμενη καταναγκαστική επανάληψη του Freud ή όπως το αναγκαστικό του εξαρτημένου αντανakλαστικού. Εδώ το "εξαναγκάζεται" δεν είναι αποτέλεσμα ενός αιτίου. Για τον Heidegger δεν είναι ο άνθρωπος, όπως είναι, και κάποτε περιστασιακά εξαναγκάζεται. Ο άνθρωπος είναι ως άνθρωπος εξαναγκασμένος. Ο ενεστώτας "εξαναγκάζεται" θα πει: έχει εξαναγκαστεί ήδη από πάντα.

Menschen heißt: Gesetz-sein als die Bresche, in die die Übergewalt des Seins erscheinend hereinbricht, damit diese Bresche selbst am Sein zerbricht.

Das Unheimlichste (der Mensch) ist, was es ist, weil es von Grund aus das Einheimische nur betreibt und behütet, um aus ihm auszubrechen und das hereinbrechen zu lassen, was es überwältigt. Das Sein selbst wirft den Menschen in die Bahn dieses Fortrisses, der ihn über ihn selbst hinweg als den Ausrückenden an das Sein zwingt, um dieses ins Werk zu setzen und damit das Seiende im Ganzen offenzuhalten. [...] Der Untergang ist ihm das tiefste und weiteste Ja zum Überwältigenden. Im Zerbrechen des gewirkten Werkes, in jenem Wissen, daß es ein Unfug ist und jenes σάρμα (Misthaufen), überläßt er das Überwältigende seinem Fug. [...]

Als die Bresche für die Eröffnung des ins Werk gesetzten Seins im Seienden ist das Dasein des geschichtlichen Menschen ein *Zwischen-fall*, der Zwischenfall, in dem plötzlich die Gewalten der losgebundenen Übergewalt des Seins

ως το ρήγμα το οποίο, η υπερδύναμη του είναι, εμφανιζόμενη, παραβιάζει, ώστε αυτό το ρήγμα να συντρίβεται καθαυτό επάνω στο είναι.

Το δεινότατο (ο άνθρωπος) είναι ό,τι είναι διότι ασκεί και διαφυλάγει το οικείο⁹ μόνο και μόνο για να το αποβάλει¹⁰ και ν' αφήσει να εισβάλει αυτό που θα το σαρώσει. Το ίδιο το είναι θέτει τον άνθρωπο στην τροχιά αυτού του παρασυρμού που τον αναγκάζει, ως τον απόβλητο, να εγκαταλείψει τον ίδιο του τον εαυτό προς το είναι, ώστε να το θέσει επί το έργον και μαζί να κρατήσει το ον εν συνόλω ανοιχτό. [...] Γι' αυτόν ο χαμός είναι το πιο βαθύ και ευρύ ναι στο σαρωτικό. Στην κατάρρευση του έργου που απεργάστηκε, σ' εκείνη την γνώση πως είναι για πέταμα και **σάρμα** (σαρίδια), επαφήνει το σαρωτικό στην φύση του. [...]

Η ύπαρξη, ως το ρήγμα για την διάνοιξη του εν-εργο-ποιημένου είναι στο ον, η ύπαρξη του ιστορικού ανθρώπου είναι ένα επ-εισόδιο [...] στο οποίο έξαφνα αναδύονται οι δυνάμεις της απελευθερωμένης υπερδύναμης του είναι [...]

⁹ ΔΟΞΑ

¹⁰ Όχι ενεργητικό. Το σπίτι γίνεται φυλακή.

aufgehen [...]

Σημείωση

> Πρυτανεία

>Είναι το ρήγμα, τα χυμένα σαρίδια καταστροφή; Ο Heidegger δεν απαντά άμεσα. Όμως γράφει: "Για τον άνθρωπο ο χαμός είναι το πιο βαθύ και ευρύ ναι στο σαρωτικό." Θα το δούμε καθαρότερα μέσα από ένα άλλο νεύμα που κάνει το κείμενο όταν μνημονεύει την λέξη ΣΑΡΜΑ.

Το ΣΑΡΜΑ είναι λέξη του Ηράκλειτου - αν και φιλολογικά η γνησιότητά της αμφισβητείται. Η φράση του Ηράκλειτου, στην οποία αναφέρεται ο Heidegger, είναι η ακόλουθη:

ΚΕΧΥΜΕΝΑ

1. Ηράκλειτος

124. ΩΣΠΕΡ ΣΑΡΜΑ ΕΙΚΗ ΚΕΧΥΜΕΝΩΝ Ο ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

>Ούτε ο Ηράκλειτος δεν μιλά λοιπόν για καταστροφή.

Λέει βέβαια:

45. ΨΥΧΗΣ ΠΕΙΡΑΤΑ ΙΩΝ ΟΥΚ ΑΝ ΕΞΕΥΡΟΙΟ ΠΑΣΑΝ ΕΠΙΠΟΡΕΥΟΜΕΝΟΣ ΟΔΟΝ
ΟΥΤΩ ΒΑΘΥΝ ΛΟΓΟΝ ΕΧΕΙ

>Όμως θα το προσπαθήσεις! Και δεν θα τα βρεις! Σ' αυτό το "δεν" μπορούμε επίσης ν' ακούσουμε το ρήγμα. Όμως αυτό το ρήγμα, που αφήνει χυμένα σαρίδια, ο Ηράκλειτος το αποκαλεί ΚΑΛΛΙΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟΝ, την τάξη των πραγμάτων την ομορφότερη όλων.

Αυτό δεν είναι προσωπική άποψη του Ηράκλειτου. Θα συναντήσουμε τα ΚΕΧΥΜΕΝΑ, τον ΚΑΛΛΙΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟΝ, σε μια λίγο-πολύ τυχαία επιλογή κειμένων που ακολουθούν.

2. Byung-Chul Han, Philosophie des Zen-Buddhismus

Ο κόσμος είναι δίχως πάτο: "Πάνω απ' το κεφάλι δεν έχει στέγη και κάτω απ' τα πόδια δεν έχει χώμα."¹¹ "Δια μιας ο μέγας ουρανός άξαφνα γίνεται ερείπια. Ιερό, κοσμικό, χάνεται δίχως ν' αφήσει ίχνος. Στο αδιάβατο ο δρόμος τελειώνει."¹² Το άπατο να μεταβάλλεται σε μια μοναδική στάση και σ' έναν σταθμό, το μηδέν να κατοικείται, η μεγάλη αμφιβολία να τρέπεται σ' ένα *ναι*, σ' αυτήν την μοναδική *τροπή* συνίσταται η πνευματική δύναμη του ζεν-βουδισμού. Ο δρόμος δεν οδηγεί σε καμιά <υπερβατικότητα>. Μια φυγή από τον κόσμο θά 'ταν αδύνατη, καθώς άλλος κόσμος δεν υπάρχει: "Στο αδιάβατο συμβαίνει μια τροπή κι άξαφνα ανοίγεται ένας νέος δρόμος, ή μάλλον ο *παλιός* δρόμος. Τότε λάμπει το φωτεινό φεγγάρι μπροστά στον ναό κι ο αγέρας θροΐζει." Ο δρόμος εκβάλλει στο *παμπάλαιο*, οδηγεί σε κάτι βαθιά εγγενές, σ' έναν *καθημερινό* κόσμο από "άντρες και γυναίκες, γέρους και νέους, τηγάνια και τσουκάλια, γάτες και κουτάλια."¹³

[...]

Σύμφωνα με τον Leibniz το είναι του εκάστοτε πράγματος προϋποθέτει ένα αίτιο: "Εάν ακόμη κανείς προϋποθέσει ότι πρέπει να υπάρχουν πράγματα, τότε κανείς πρέπει να μπορεί να αιτιολογήσει *γιατί πρέπει να υπάρχουν όπως είναι και όχι αλλιώς*."¹⁴ Αυτό το ζήτημα του αιτίου οδηγεί αναγκαστικά στο πρώτο αίτιο, το

¹¹ *Der Ochs und sein Hirte* (βλ. σημ. 19), σελ. 115.

¹² Ό.π., σελ. 42.

¹³ Ό.π., σελ. 115 (Υπογράμμιση του B.-Ch. H.).

¹⁴ Gottfried Wilhelm Leibniz, *Vernunftprinzipien der Natur und der Gnade*, Hamburg 1956, σελ. 13κ.ε.

οποίο καλείται <θεός>: "Έτσι λοιπόν το πρώτο αίτιο των πραγμάτων πρέπει να έγκειται σε μια αναγκαία υπόσταση, στην οποία η ιδιομορφία των αλλαγών εμπεριέχεται μόνο κατά εξάρχοντα τρόπο, σαν στην πηγή τους: και αυτήν την υπόσταση την καλούμε *θεό*."¹⁵ Σ' αυτό το "πρώτο αίτιο των πραγμάτων" η σκέψη, που ρωτά για το γιατί, *ησυχάζει*. Στον ζεν-βουδισμό επιδιώκεται μια άλλη ησυχία. Αυτή αποκτάται ακριβώς με την αναίρεση της ερώτησης "γιατί;", της ερώτησης για το αίτιο. Σ' αυτόν τον θεό της μεταφυσικής ως πρώτο αίτιο αντιπαρατάσσεται ένα ανθηρό άπατο : "Κόκκινα άνθη ανθούν σε θεσπέσια σύγχυση."¹⁶ Σε μια μοναδική ησυχία παραπέμπει ο ζεν-λόγος: "Χθες, σήμερα είναι όπως είναι. Στον ουρανό ο ήλιος ανατέλλει και το φεγγάρι δύει. Εμπρός από το παράθυρο μακριά ορθώνεται το βουνό και το βαθύ ποτάμι κυλά."^{17*}

Κάτω απ' την ίδια στέγη
κοιμόταν κι οι πόρνες,
τριφύλλια και το φεγγάρι

Bashō

Ένας άνθρωπος
και μια μύγα
στον χώρο.

Issa

Τίποτα παρά ψύλλοι και ψείρες -
και δίπλα στο μαξιλάρι μου

¹⁵ Ό.π., σελ. 43.

¹⁶ *Der Ochs und sein Hirte* (βλ. σημ. 19), σελ. 46.

¹⁷ *Έλλειψη αιτίου και παρατακτικός λόγος. Ό.π., σελ. 120.

κατουρά κι ένα άλογο.

Bashô

3. Παρατακτικός λόγος.

[Κατά] Martin Heidegger, Was heisst Denken?

Ένα παιδί λέει π.χ. για έναν σκύλο που πηδά δίπλα του:

"Γαβ γαβ κακό δαγκάνει."

"Γαβ γαβ:

κακό:

δαγκάνει."

Οι άνω κάτω τελείες που τοποθετήθηκαν δείχνουν, καταρχήν εκ των έξω, τον τρόπο πώς διατάσσονται οι λέξεις της πρότασης μεταξύ τους. Στην διάταξη υπάρχει η τάξη. Στην πρόταση οι λέξεις ακολουθούν η μια την άλλη ασύνδετα. Παρατάσσονται η μια δίπλα στην άλλη. Η τάξη των λέξεων είναι παρατακτική. Όχι όπως το παρουσιάζει η συνηθισμένη παράφραση: "Κάνει γαβ γαβ, άρα είναι κακό και δαγκάνει." Με το "άρα" και με το "και" οι λέξεις συνδέονται επί τούτου. Η συνηθισμένη παράφραση της πρότασης συντάσσει τις λέξεις μεταξύ τους με την παρεμβολή συνδετικών. Η παράφραση, ως προς την τάξη των λέξεων, είναι συντακτική.

Το συντακτικό είναι η γραμματική με την ευρύτατη έννοια. Η δομή των γλωσσών παρασταίνεται μέσα από το συντακτικό. Όπου απαντώνται γλώσσες στις οποίες λείπει το συντακτικό, κατά το πλείστον η δομή τους κατανοείται ως απόκλιση από

το συντακτικό ή ως μη κατάληξη στο συντακτικό. Έτσι βρίσκουν το παρατακτικό ιδιαίτερα στις γλώσσες των πρωτογόνων λαών. Η παρατακτική ομιλία συναντάται και στις συντακτικά δομημένες γλώσσες, π.χ. στα παιδιά. Και το πράγμα κολλάει καθώς βέβαια τα παιδιά επίσης θεωρούνται πρωτόγονα. Ένα παιδί λέει π.χ. για έναν σκύλο που πηδά δίπλα του: "Γαβ γαβ κακό δαγκάνει."

Από το: Θρασύβουλος Γεωργιάδης, Μουσική και ρυθμός στους Έλληνες

[Αιτεω σε φιλαγλαε καλλιστα βροτεαν πολιων]

Φερσεφονας εδος α τ' οχθαις επι μηλοβοτου

ωαιεις Ακραγαντος ευδματον κολωναν ω ανα

[της] Περσεφόνης έδρα, που και [στις] όχθες επάνω [του] πρόβατα
τρέφοντος

κατοικείς Ακράγαντα [στο] καλοχτισμένο ύψωμα, ω άνασσα

Έθεταν τις λέξεις την μία δίπλα στην άλλη και άφηναν το νόημα να προκύψει, δίχως προς τούτο να μπορούν να στηρίζονται στην θέση των λέξεων ή στην ομιλία. Καθώς οι λέξεις, αυτά τα άκαμπτα σώματα, δεν μπορούσαν να συντακούν από τον ομιλούντα σε νοηματική ενότητα, τούτο το ανελάμβανε η πνευματική δραστηριότητα. Καλύτερα: Η ελληνική θέση των λέξεων προκαλεί αυτήν την πνευματική δραστηριότητα, αυτήν την συνεργασία ανάμεσα στις «αντικειμενικά» τεθείσες λέξεις και στο υποκείμενο.

Λοιπόν και για αυτόν ακόμη τον λόγο η ΜΟΥΣΙΚΗ είχε μία μεγάλη παιδευτική δύναμη. Το υποκείμενο έπρεπε να συμμετέχει ενεργά, όχι μόνον ως ομιλούν αλλά επίσης ως ακούον. Και τα δύο μέρη έπρεπε να διαθέτουν την ίδια πνευματική δραστηριότητα. Όμως αυτό έχει μεγάλη σημασία: Η ελληνική γλώσσα, ο ελληνικός στίχος, προϋποθέτουν μία κοινωνία και έχουν μία κοινωνικοποιό

δύναμη η οποία σήμερα είναι αδιανόητη. Ο σήμερα οπωσδήποτε δυνατός διαχωρισμός ενεργητικών ομιλητών και παθητικών ακροατών, στην ελληνική κοινωνία ήταν αδιανόητος. Σ' εκείνη την κοινότητα, η οποία ήταν φορέας του ελληνικού στίχου, δεν μπορούσε να υπάρχει ένας ηγέτης-μάγος και μία τυφλή μάζα. Τα πάντα παρευρίσκονταν ενεργά. Τα πάντα συμμετείχαν με τον εναργέστατο πνευματικό αυθορμητισμό σ' εκείνον τον σωματικά παγιωμένο, άκαμπτο νοηματικό φορέα τον οποίο ονομάζουμε ελληνικό στίχο. Και τι δεν μπορούσε ένας τέτοιος νοηματικός φορέας, η ΜΟΥΣΙΚΗ, να πει, να προκαλέσει, να εκθέσει, να πραγματώσει! Πράγματα τα οποία, για την σημερινή παραστατική πραγματικότητα και τους σημερινούς νοηματικούς φορείς, πρέπει να παραμένουν κλειστά.¹⁸

Wittgenstein

Vermischte Bemerkungen, 14

Όταν σκεφτόμαστε για το μέλλον του κόσμου εννοούμε πάντα τον τόπο στον οποίο θα βρίσκεται εάν συνεχίσει να προχωρά έτσι όπως τον βλέπουμε να προχωρά τώρα, Και δεν σκεφτόμαστε πως δεν προχωρά ίσια αλλά σε μια στροφή και η κατεύθυνσή του αλλάζει συνεχώς.

Σημείωση

>Βασικός Κανόνας: Όταν μιλώ ελεύθερα, μιλώ παρατακτικά, που θα πει, από την άλλη πλευρά, ασύνδετα. Όσο πιο ελεύθερος είναι ο λόγος, τόσο λιγότερο είναι "συνειρμικός"! "Παιδευτική δύναμη" του παρατακτικού και "θεραπεία": Να του μοιάσουμε, να γίνουμε εμείς και οι "παρατακτικοί" που είμαστε!

¹⁸ Όχι, δεν υποκαθιστούμε την σύνταξη. Δεν χρειάζονταν το κράτημα στο από πού και στο προς τα πού. Δεν χρειάζονταν καν "νοηματική ενότητα".

4. Friedrich Hoelderlin, Der Fruehling

Wenn aus der Tiefe kommt der Fruehling in das Leben,

Όταν από τα βάθη έρχεται η άνοιξη στη ζωή,

Es wundert sich der Mensch und neue Worte streben

Θαυμάζει ο άνθρωπος και νέες λέξεις ορμώνται

Aus Geistigkeit, die Freude kehret wieder

Μέσα από πνευματικότητα, η χαρά γυρίζει ξανά

Und festlich machen sich Gesang und Lieder.

Και γιορτινά γίνονται άσμα και τραγούδια.

Das Leben findet sich aus Harmonie der Zeiten,

Η ζωή βρίσκει τον εαυτό της μέσα από την αρμονία των εποχών,

Dass immerdar den Sinn Natur und Geist geleiten,

Όστε εσαεί το νόημα φύση και πνεύμα να το συνοδεύουν,

Und die Vollkommenheit ist Eines in dem Geiste,

Και η πληρότητα είναι ένα στο πνεύμα,

So findet vieles sich und aus Natur das meiste.

Έτσι βρίσκονται πολλά, κι από την φύση τα περισσότερα.

24 Mai 1758

Την 24η Μαΐου 1758

Mit Unterthaenigkeit

Μεθ' υποτελείας,

Scardanelli

7. 24 Nov
1750.

Giovanni
 L. G. S. Giovanni

[illegible]

Conf. ³ter Geburtsdag 17. 49. 2. 70
47. 6. 43. 48. 2. 6. 43.

Βλ.

>Wilhelm Killmayer 2.2

>Heinz Holliger 1.1 "Κυρίως συμμετρική φράση, με αντικαθρεφτίσματα, ομοφωνική, κομμένη κατά συλλαβές." [> Α, παρατακτικός λόγος, επανάληψη, στο "Ψυχανάλυση και ψυχοθεραπεία στο ελληνικό φως", και στο "Γιατι;".]

5. Arthur Rimbaud, Les Illuminations

Villes	Πόλεις
Ce sont des villes! C'est un peuple pour qui se sont montés ces Alleghanys et ces Libans de rêve! Des chalets de cristal et de bois qui se meuvent sur des rails et des poulies invisibles. Les vieux cratères ceints de colosses et de palmiers de cuivre rugissent mélodieusement dans les feux. [...] Des cortèges de Mabs en robes rousses, opalines, montent des ravines. Là-haut, les pieds dans la cascade et les ronces, les cerfs tettent Diane. Les Bacchantes des banlieues sanglotent et la lune brûle et hurle. Vénus entre dans les cavernes des forgerons et des ermites. Des groupes de beffrois chantent les	Πόλεις! Ένας λαός που γι' αυτόν υψώθηκαν τούτα τα Απαλλάχεια και τούτοι οι Λίβανοι του ονείρου! Ορεινές καλύβες από κρύσταλλο και ξύλο που κινούνται πάνω σε ράγες και σε καρούλια αόρατα. Οι παλιοί κρατήρες ζωσμένοι με κολοσσούς και με χάλκινους φοίνικες ουρλιάζουν μελωδικά μες στις φωτιές. [...] Ακολουθίες από [βασίλισσες] Μαμπ με ρόμπες πυρρές, οπάλινες, ανεβαίνουν χειμάρρους. Κει ψηλά, με τα πόδια στον καταρράκτη και τους βάτους, τα ελάφια βυζαίνουν την Άρτεμη. Οι Βάκχες των προαστίων κλαιν με λυγμούς και η σελήνη καίει κι ουρλιάζει. Η Αφροδίτη μπαίνει στις σπηλιές των σιδεράδων και των ερημιτών. Ομάδες ξύλινων πύργων τραγουδούν τις ιδέες

idées des peuples. Des châteaux bâtis en os sort la musique inconnue. [...] Le paradis des orages s'effondre. Les sauvages dansent sans cesse la fête de la nuit. [...] Quels bons bras, quelle belle heure me rendront cette région d'où viennent mes sommeils et mes moindres mouvements?

Phrases

J'ai tendu des cordes de clocher à clocher; des guirlandes de fenêtre à fenêtre; des chaînes d'or d'étoile à étoile, et je danse.

Antique

Gracieux fils de Pan! Autour de ton front couronné de fleurettes et de baïes tes yeux, des boules précieuses, remuent. Tachées de lies brunes, tes joues se creusent. Tes crocs luisent. Ta poitrine ressemble à une cithare, des tintements circulent dans tes bras blonds. Ton cœur bat dans ce ventre où dort le double sexe. Promène-toi, la nuit, en mouvant doucement cette cuisse, cette seconde cuisse et cette jambe de gauche.

των λαών. Από κάστρα χτισμένα με κόκκαλα βγαίνει η άγνωρη μουσική. [...] Ο παράδεισος των καταιγίδων καταρρέει. Οι άγριοι χορεύουν ασταμάτητα τη γιορτή της νύχτας. [...] Ποια καλά μπράτσα, ποια καλή ώρα θα μου φέρουν πίσω αυτό το μέρος απ' όπου έρχοντ' οι ύπνοι μου κι οι μικρότερές μου κινήσεις;

Φράσεις

Τέντωσα κορδέλες από καμπαναριό σε καμπαναριό· γιρλάντες από παράθυρο σε παράθυρο· χρυσές αλυσσίδες απ' άστρο σ' άστρο, και χορεύω.

Αρχαίο

Κεχαριτωμένε υιέ του Πανός! Στο μέτωπό σου το στεφανωμένο με λούλουδα και δαφνόκουκα στριφογυρνούν τιμαλφείς βόλοι τα μάτια σου. Κατάστικτα από καστανούς λεκέδες και σκαμμένα τα μάγουλά σου. Τα μυτερά σου δόντια γυαλοκοπούν. Το στήθος σου μοιάζει με κιθάρα, κουδουνίσματα τριγυρίζουν στα ξανθά σου μπράτσα. Η καρδιά σου χτυπά σ' αυτήν την κοιλιά όπου κοιμάται το διπλό φύλο. Έλα, προχώρα, τη νύχτα, κουνώντας αργά αυτόν το μηρό, αυτόν το δεύτερο μηρό κι αυτήν την κνήμη, την

Départ Assez vu. La vision s'est rencontrée à tous les airs. Assez eu. Rumeurs des villes, le soir, et au soleil, et toujours. Assez connu. Les arrêts de la vie. - Ô Rumeurs et Visions! Départ dans l'affection et le bruit neufs!	αριστερή. Ξεκίνημα Αρκετά είδα. Το όραμα ανταμώθηκε στους αιθέρες όλους. Αρκετά πήρα. Βόμβους των πόλεων, το βράδυ, και με τον ήλιο, και πάντα. Αρκετά γνώρισα. Οι σταματημοί της ζωής. - Ω, βόμβοι κι οράματα! Ξεκίνημα γεμάτο αγάπη και θορύβους νέους!
--	--